

М-р Владимир Јаневски
Универзитет "Гоце Делчев"
ФМУ – Штип
(оддел за етнокореологија)

ГЛУВОНЕМИТЕ ОРА, НИВНАТА СТИЛСКА И МОРФОЛОШКА АНАЛИЗА

Во богатиот репертоар на орската традиција во Македонија мал простор завземаат ора кои се играле без музичка придружба, тоа се играорни примери кои во голема смисла имаат соборски карактер а само мал број од нив имаат рецидив на обредна содржина. Од етнокореолошки аспект информациите се оскудни и не ни даваат простор за поголемо аналитичко сублимирање на ова културно наследство. Во литературните извори поедини автори ги споменуваат но не обрнуваат големо внимание на постанокот, стилот и значењето на играта. (Д. и Љ. Јанковић, 1939: 132; Д. и Љ. Јанковић, 1948: 160; Г. Пајтонџиев, 1973: 317-320; М. Димовски, 1977: 52)

Ќе направиме обид да ги истакнеме ората без музичка придружба како во пишаните извори, видео записите и теренските истражувања а на тој начин ќе добиеме прегледност на традиционалните вредности на оваа културна појава.

Во касните триесети години од XX век се појавуваат првите истражувачи Даница и Љубица Јанковиќ кои вршат прибирање, класифицирање и систематизирање на ората во Македонија. За прв пат овие автори споменуваат дека во некои области се сретнуваат ора без музичка придружба, во четириесетите години од XX век под раководство на овие автори¹ се прават снимки во с. Лазарополе, Мала Река – Мијаци², едно од ората кое се изведувани на оваа снимка е оро без музичка придружба

¹ инф. **Пароска Ташовица Груевска**, род. 1921 год. во с. Лазарополе, сопствени теренски истражувања.

² Југословенски народни плесови, Јадран филм, Загреб 1948 год. (документарен филм)

насловено како **немска игра**.³ Оваа епохална снимка од денешен аспект претставува единствен визуелен доказ за времето на сеуште живиот играорниот репертоар на Мијците.

Теренските истражувања кои се вршени во периодот од 1997/2007 год. во западните области поточно Мијаците, Мала Река, покажуваат дека сеќавањата кај информаторите се избледени, но кај постарата генерација тие сеуште се меморирани во нивните сеќавања. Кај информатори во селото Лазарополе тие се познати со општо прифатениот термин **немски** или **молчејки**.⁴

Ора кои се изведуваат без музичка придружба се сретнуваат во неколку области во Македонија - Западното играорно подрачје, Југозападното играорно подрачје и Источното играорно подрачје. Најголем број на вакви ора има забележано во Западното играорно подрачје, поточно кај Мијаците во Мала и Долна Река (**повратешко, к'лц нога, глувонемо, св. Јованско**) исто така во пределот Долни Полог с. Лешок (**старо оро селско** и обредно оро за верскиот празник Прочка). Во Југозападното играорно подрачје вакво оро се сретнува во Охрид (**немско**) и во Источното играорно подрачје во етничките предели Малешево (**глуво оро**), Радовишко Поле (**мученката**) и с. Грдовци, Кочанско (**комитско**)

Карактерот на ората, формата, обредноста како и играчката структура. е разновидна и комплексно конструирана.

Ората во најголема мера ги иведувале жените, **повратешко, к'лц нога, глувонемо**, овие ора се играат во отворен круг и спаѓаат во соборскиот тип на ора. Се изведувале на неделните собори како и на поголемите празници, биле изведувани на селските ливади при што предходно претстоеле ороводни песни за да на крај пред да дојдат зурлациите и тапанциите се изведувале ора без музичка придружба, но податоците укажуваат дека се изведувале и на чардаците за време на свадбите. (Љ и

³ Во документарниот филм на Јадран филм, глувонемото, поточно повратешкото од село Лазарополе е насловено како немска игра. Грешката во терминологијата на ороото е направена на веројатно од непознавање на македонскиот јазик, односно мијачкиот дијалект, па одтаму е насловено со општ прифатлив термин немска игра.

⁴ Инф. **Рума Дичовица Ангеловска**, род. 1900 год. во с. Лазарополе, инф. **Пароска Ташовица Груевска**, род. 1921 год. во с. Лазарополе, сопствени теренски истражувања.

Д. Јанковић, 1948: 52) ⁵ При изведбата на ората единствен звук кој ги прател игачите бил звукот на монетите кои се носеле закачени околу појасот во вид на гердани – **низалки**.

Пример за вакво оро исто така е и **старо оро селско** го играле жените во с. Лешок – Долни Полог, се играло во кружна форма а телото цело време било свртено кон центарот. (Д. и Љ. Јанковић, 1939: 132 – 133) Во текот на играњето посебен ефект давале металните монети кои се носеле прикачени или сошиени на деловите од горните облеку, скутините, коланите или герданите.

Во селото Битуше – Долна Река, Мијаци во зимскиот циклус на празнување за Св. Јован – Водици, на последниот ден пред да се растури обредната обиколка околу црквата, се изигрува оро без музичка придружба. Ова св. Јованско оро влегува во обредниот циклус на женски ора кој се изведуваат само на одреден ден во годината. Орот го заигрува **кумстарката** која ги испраќа крстите за Водици а по неа редум го заигруваат сите жени во поворката. ⁶

Според Д. Љ. Јанковиќ за време на Прочка во с. Лешок, Долно Полог, околу семејната трпеза се изведувало оро од типот Лесното но без музичка придружба, апсолутно немо. (Д. и Љ. Јанковић, 1939: 130) Овие две ора во целост ја задржале обредната практика.

Ора со драмски елементи се **немско, глуво оро** и **мученката** тие во себе содржат еротски елементи при што се нагласува машкоста, овие ора ги изведуваат мажите а се класифицираат и како шегобијни ора. Во изведбата на овие ора се испуштаат звуци од страна на играчите како **”м-м-м”**, **”оп, оп, оп”** и **”пш!...пш!...”** Еротската симболика на овие ора е изразена преку оставњето на облеку од страна на ороводецот, во одреден интервал на орото, при што следи од страна на сите учесници да остават по еден дел облеката **шеј**, за да на крајот еден од учесниците остане со разголено тело. Преку овие примери можат да се проследат елементи на култ кон плодност и зрелост на мажите истакнато преку орската традиција а познато кај повеќе светски народи. (А. Maletic, 1977:

⁵ Инф. **Рума Дичовица Ангеловска**, род. 1900 год. во с. Лазарополе, сопствени теренски истражувања.

⁶ Инф. **Ката Трпловска**, род. 1951 год. во с. Мелничани, омажена во с. Битуше, сопствени теренски истражувања.

116-130) Овие ора се споменуваат кај авторот Ганчо Пајтонџиев а се изведувале во Берово – Малешевија, на истото место се споменува орото **мученка** во Радовиш со иста нагласена еротска форма. (Г. Пајтонџиев, 1973: 317-318) Истиот автор пишува за оро **комитско** од село Градовци – Кочанско и тоа во две варијанти, според описот тоа е полетно оро кое се изведува во кружна форма а играчите се држат за рамо или појас, го играле мажи. (Г. Пајтонџиев, 1973: 318-320)

Терминологијата на ората упатуваат на неколку сегменти, првенствено треба да се напомене орото **старо оро селско** кое упатува на постари културни слоеви од играчкиот репертоар во с. Лешок – Долни Полог. Некои ора јасно го укажуваат податокот на играње без музиучка придружба **немско** (Охрид – Охридско Поле), **глуво оро** (Берово – Малешево), **глувонемо** (Мијаци – Мала Река), **мученката** (Радовишко Поле). Ора кои се нарекуваат според методиката на играње односно според играорните образци се **повратешко** (с. Лазарополе – Мијаци, Мала Река) и **к’лц нога** (с. Селце и с. Галичник – Мијаци, Мала Река). Орото **комитско** кое се сретнува во две варијанти според терминологијата датира од периодот на комитлукот односно пред и после илинденското востание. Според описот на Ганчо Пајтонџиев овие ора ги изведувале комитите во потполн молк заради заштита од непријателот. (Г. Пајтонџиев, 1973: 319-320)

Во однос на методика на играта овие ора се со најразлична методска структура. Се изведуваат со потскоци и преплет **повратешко**. Со набивање се изведуваат **старо оро селско** и **св. Јованско**. **К’лц нога** во почетната фаза се изведува со баланси а потоа преминува во техниката на потскоци. **Мученката**, **глуво оро** и **комитско** се со синхорнизирани движења и потскоци, додека **немско** се изведува со треперење и техника на тричекор.

Метроритмичка структура кај сите споменати ора е рамноделна и најчесто се сретнува во 2/4 и 4/4 .

Ората на теренот не можат да се најдат во нивната некогашна традиционална форма на репертоарско опстојување. Се паметат од постарите информатори и ги има во оскудната литература од областа на етнокореологијата. Единствен жив пример е св. Јованското оро од село

Битуше кое сеуште се изведува на празникот Водици од страна на женското население. Постојат обиди од страна на некои фолклорни ансамбли да се воведат на репертоарот и сценски да се изведуваат што е добар обид за зачувување на традиционалните вредности од минатото.

Со промената на структурата на населението во поедини области како и современиот начин на живеење дел од духовната култура се губи или видео изменува. Во вакви современи рамки на живеење нормално е дел од орската традиција да се промени. Ората без музичка придружба, нормално било први да бидат на удар, да се променат односно напуштат, првостепено како неинтересни, срамни, неадекватни а второстепено излегле и од функција на обредите. Со тоа овие ора добиле конотација на досадни, тешки, а покасно ја изгубиле и припадноста на свои односно македонски.

На репертоарите на играорните ансамбли ретко се изведуваат овие ора без музичка придружба. Примери за вакви ора можат да се сретнат во ДМБУЦ "Илија Николовски – Луј", Скопје, во насоката за традиционална музика и игра, Ансамблот МАКЕДОНИЈА - Скопје, КУД Кочо Рацин – Скопје и пример на оро без музичка придружба се изведува и во Ансамблот Танец.

Резиме:

Глувонемите ора во Македонија носат траги од постари културни особености. Се играат без музичка придружба и се сретнуваат во три Етнокорелошки подрачја. Во статијата обработени се осум ора без музичка придружба и тоа од: **Западното играорно подрачје, Југозападното играорно подрачје и Источното играорно подрачје.**

Називите на ората се: **старо оро селско, глувонемо, повратешко, к'лц нога, св. Јованско, немско, глуво оро, мученката и комитско.** Авторите кои ја истражуваат оваа проблематика ретко ги споменуваат но сепак има оставено малку податоци кои можат да бидат база за научно истражувачка работа. Од фолклорните ансамбли во Републиката, единствено два ансамбла ги имаат на репертоарот, но овие ора не се носители на репертоарскиот дел во програмата.

Клучни зборови:

Ора без музичка придружба, глвонеми ора, играорни подрачја, повратешко, к'лц нога, глвонемо, св. Јованско, старо оро селско, немско, глуво оро, мученката, комитско.

THE SILENT OROS AN ANALYSIS OF THEIR STYLE AND MORPHOLOGY Summary:

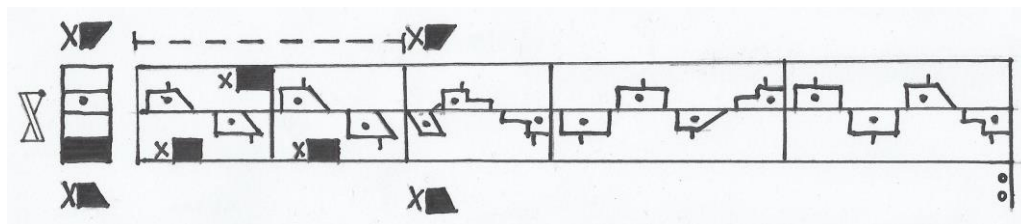
The silent oros (dances) in Macedonia are dances performed without musical accompaniment and bear traces of older culturally distinctive traits. They are encountered in three ethnochoreological areas.

In the article, the nine silent oros (dances) that are explained and described, are performed in the western, southwestern, and eastern dance areas. The name of the oros (dances) are *staro oro selsko* (old village dance), *gluvnonemo* (deaf mute), *povrateshko* (returning), *k'lc noga* (twitching foot), *Sv. Jovansko* (St. John's), *nemsko* (mute), *gluvo* (deaf), *muchenskata* (silent), *komitsko* (dance of the komitadje). The authors who researched the difficulties' with these dances rarely comment on them, however, there remains some data which could be the basis for additional scientific research. The directors of the folk ensembles within the Republic of Macedonia make an effort to include these oros (dances) as an integral part of the repertory policy but do not consistently perform them as a part of the program.

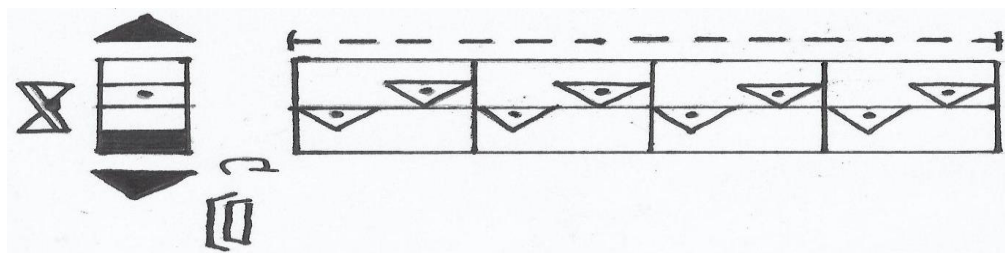
Key words:

Oros (dances) without musical accompaniment, mute oros, dance areas, returning, twitching foot, deaf mute, St. John's, old village oro, mute, deaf oro, silent, komitadje

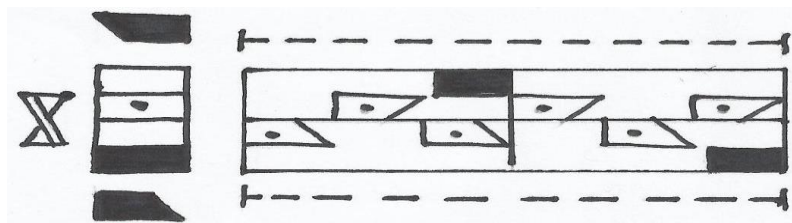
Кинетографски записи на ората:

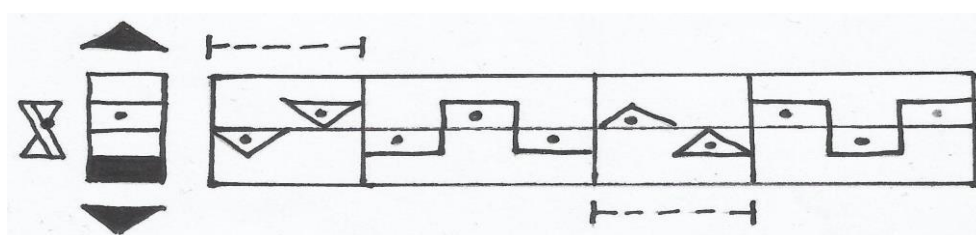
1. повратешко

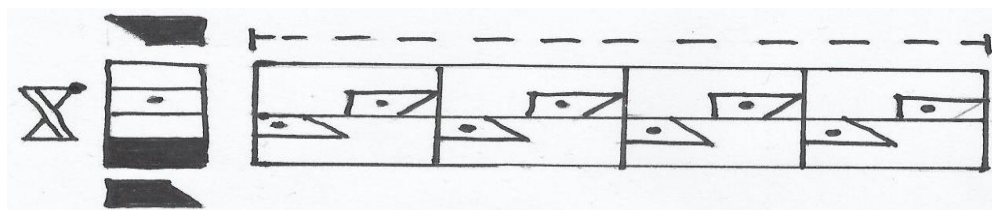
2. Св. Јованско

3. немско

4. старо оро селско

5. мученката

Библиографија:

- **Ана Maletic**, *Knjiga o plesu*, Zagreb 1977 god.
- **Ганчо Пајтонџиев**, *Македонски народни ора*, Скопје 1973год.
- **Даница и Љубица Јанковић**, *Народне игре III* књига, Београд 1939 год.
- **Даница и Љубица. Јанковић**, *Народне игре IV* књига, Београд 1948 год.
- **Михаило Димовски**, *Македонски народни ора*, Скопје 1977 год.
- **Југословенски народни плесови**, Јадран филм, Загреб 1948 год. (документарен филм)